

So, the UK supports Ukraine and insists on the peaceful resolution of the conflict in Ukraine, but it strongly depends on their relations with Russia, because the Ukrainian crisis is a serious threat for the European security and the European countries are not ready for the further escalation of relations with Russia and unlikely will go further than strengthening the sanctions.

Key words: *the UK position, «Revolution of Dignity», the British government, the Ukrainian authorities, the British media, the Russian Federation, the Minsk agreement.*

РЕЦЕНЗЕНТИ: *Трофименко М.В., к.політ.н, доц.; Хома Н.М., д.політ.н, проф.*

УДК 323.212:061.237(045)

М.О. Мухіна

ЕЛЕКТРОННІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК НОВА ФОРМА НЕУРЯДОВИХ СПІЛЬНОТ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

У статті розглядається проблема громадянського суспільства в сучасній Україні у зв'язку з появою нової форми неурядових організацій. Автором виокремлюються особливості оформлення та діяльності українського громадянського суспільства в кіберпросторі. Особливу увагу приділено формуванню нової структури – електронного громадянського суспільства.

Ключові слова: *громадянське суспільство, електронне громадянське суспільство, Інтернет, кіберкомунікація, громадська організація.*

З самого моменту набуття незалежності Україною у науковому світі триває дискусія з приводу процесів демократизації та формування громадянського суспільства як прояву та важливої складової цих процесів. Оскільки рівень розвитку суспільства визначає модель держави, дослідження процесів, що відбуваються в соціумі, вбачається вкрай важливим для аналізу та прогнозування державотворення та правотворення.

Важливо відзначити, що в процесі формування громадянського суспільства як в Україні, так і в світі принципове значення мав бурхливий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, що змінило механізми функціонування об'єднаних спільними інтересами громадських утворень. Нові ознаки та тенденції розвитку громадянського суспільства, які з'явилися внаслідок якісної зміни механізмів впливу суспільства на владу та громадян, обумовлюють актуальність даного дослідження.

Інтернет трансформує громадянське суспільство, виступаючи основним комунікативним майданчиком для всіх громадянських ініціатив, незалежно від сфери їх діяльності. Сучасне громадянське суспільство постає вже не просто як сукупність громадянських ініціатив, відокремлена від держави, а як величезна система інтернет-комунікацій. Ці комунікації відбуваються одночасно на двох рівнях: по-перше, горизонтальному – між громадянами та їх добровільними об'єднаннями, громадськими об'єднаннями, по-друге, вертикальному – між громадянами та їх об'єднаннями, з одного боку, та державними органами, з іншого [1]. Інтернет дозволяє активній частині громадян об'єднуватись задля вирішення як локальних, так і глобальних питань і завдань, що постають перед громадою, причому взаємодія в кіберпросторі вільна від географічних меж.

Формування електронного громадянського суспільства створює соціальні основи та комунікативну культуру для становлення електронної демократії. Термін «електронна демократія» вперше з'явився в США і Великобританії, під ним розумілася можливість залучення громадян до більш активної участі в справах суспільства за допомогою використання комп'ютерів і мереж телекомунікації.

Науковець Д. Зубко пропонує трактувати електронну демократію як «використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесах вироблення політики та урядування: для участі громадян, підтримки демократичних процесів прийняття рішень, посилення представницької демократії, підзвітності обраних посадовців» [2]. Вона наводить формулу електронної демократії як «прозорість+діалог+участь» [2].

На важливість електронної демократії вказує і зарубіжний експерт С. Пронскут: «Електронна участь, електронна демократія та громадські ініціативи відіграють виключно важливу роль у сучасному громадянському суспільстві» [3].

З урахуванням тих істотних трансформацій, які вносить Інтернет в діяльність громадянського суспільства та про які йтиметься нижче, ми вважаємо за цілком коректним використання нового політологічного терміну – «електронне громадянське суспільство». Електронне громадянське суспільство виступає як сукупність і система недержавних та некомерційних громадських інститутів, об'єднань і окремих інтернет-користувачів, що діють у віртуальному просторі на принципах самоорганізації та самоврядування. Явище кіберкомунікації спостерігається і в такій сфері, як формування громадських організацій, які є свідомим розвитком громадянського суспільства.

Під кіберкомунікацією ми розуміємо процес взаємодії (у тому числі спілкування) окремих осіб або груп між собою у віртуальному просторі, тобто за допомогою мережі Інтернет. На нашу думку, саме такий спосіб взаємодії забезпечує високу ефективність комунікації через відсутність географічних, фінансових, часових та інших обмежень, натомість пропонуючи майже миттєвий обмін думками, а відтак швидко координацію дій учасників процесу.

Як вважає доктор політичних наук професор А. О. Сіленко, «кіберкомунікація є невід'ємною основою для зниження витрат на організацію суспільної дії та альтернативним джерелом отримання достовірної та об'єктивної інформації з усіх питань життєдіяльності» [4, с. 78]. Зазначимо, що за сучасних умов ведення інформаційних війн питання достовірності та об'єктивності інформації, причому незалежно від джерел, є досить неоднозначним, хоча вірогідність передачі фактів «з перших вуст» помітно вища за умови використання електронних ресурсів.

Крім того, координація через соціальні мережі типу Facebook помітно здешевлює процес ведення громадської діяльності у його фінансовому еквіваленті. А. О. Сіленко пояснює, що мається на увазі «зниження трансакційних витрат мобілізації й організації колективної дії, з якими постійно зіштовхуються політичні антрепренери, активісти, ініціативні люди. Така тенденція сприятиме діяльності саме таких груп, що перебувають за рамками традиційних приватних і публічних інститутів, які не мають коріння у сформованих ділових, професійних чи аматорських спільнотах» [4, с. 78]. Мова йде про відсутність необхідності знімати приміщення, як для традиційної організації, відсутність регулярних витрат на проведення зборів учасників, врешті-решт, відсутність сплати за оформлення організації та витрат на ведення документації. Замість всіх традиційних матеріальних елементів електронні організації потребують лише кількох принципових речей: доступу до мережі Інтернет, певної кількості

учасників, спільної мети, потреб чи інтересів, на задоволення яких спрямована діяльність ініціативної групи.

Кількість груп, об'єднаних спільними інтересами, у соціальних мережах постійно зростає, поступово наближаючись до кількості користувачів. З них приблизно кожна п'ята тією чи іншою мірою має ознаки електронної організації, з яких кожна друга переносить свою діяльність з віртуального простору в реальний світ, тобто запроваджує та реалізує певні ініціативи в суспільстві.

Нагадаємо, що в Україні «революція гідності» 2013-2014 років почалася з заклику в соцмережі вийти на Майдан Незалежності, аби підтримати ідею євроінтеграції та мітингарів.

Дещо пізніше в умовах ведення бойових дій в Україні саме електронні організації виявились найдієвішим інструментом координації та надання допомоги нужденним. Одними з перших у цьому зв'язку можна вважати групи «Євромайдан SOS», «Студенти на Київ» та аналогічні утворення в соцмережах, основним завданням яких стало оперативне інформування спільноти щодо поточної ситуації, потреб і проблем Майдану, а також забезпечення узгодженості дій волонтерів з усіх регіонів країни з метою надання потрібної допомоги.

З появою в Україні вимушених переселенців список груп небайдужих громадян доповнився ініціативами «Крим SOS», «Восток SOS» та аналогічними, діяльність яких спрямована на забезпечення першочергових потреб внутрішньо переміщених осіб.

Певна кількість інтернет-ініціатив з ознаками електронних організацій згодом оформилася на папері згідно з вимогами українського законодавства до реєстрації громадських організацій і таким чином перейшла до розряду традиційних організацій.

Однак більшість груп у соціальних мережах продовжує свою роботу без документального оформлення, де-юре не виступаючи як громадські організації в традиційному значенні цього слова, утім де-факто виявляючись набагато ефективнішими за звичні інституції. Прикладом фактичної електронної організації, створеної з метою координації дій волонтерів по всій країні, є «Всеукраїнська волонтерська лінія» [5]. На січень 2015 року група нараховувала майже півтори тисячі учасників з різних населених пунктів України та інших країн світу, здебільшого європейських, частина з яких представляли свої волонтерські організації. Співпраця учасників спрямована на допомогу українській армії, внутрішньо переміщеним особам, надання житла та задоволення елементарних потреб нужденних, а також на допомогу у працевлаштуванні біженців, реабілітацію поранених і підтримку родин загиблих чи зниклих безвісти людей. Як бачимо, список сфер діяльності лише однієї електронної організації набагато ширший за функції майже будь-якої традиційної інституції. Продовжуючи наведений приклад, зазначимо, що «Всеукраїнська волонтерська лінія» за ознакою основних видів діяльності може стати альтернативою Міжнародного Червоного Хреста, Центрів допомоги переселенцям, центрів зайнятості, медичних служб, «Лікарів без кордонів», управлінь праці та соціального захисту населення, різноманітних фондів, разом узятих.

Феномен сучасного стану розвитку громадянського суспільства в царині діяльності громадських організацій полягає в тому, що одна електронна організація, не маючи державної реєстрації, успішно виконує функції щонайменше сімох традиційних утворень, включаючи міжнародні.

Інша принципово нова особливість електронних громадських утворень – це певні ознаки міжнародних неурядових організацій, властиві багатьом таким спільнотам. У діяльності більшості електронних організацій беруть участь громадяни принаймні двох,

а частіше трьох-чотирьох країн світу. Акції електронної групи можуть бути спрямовані на дії в іншій країні, окрім тієї, де проживають учасники.

Такою електронною організацією є, наприклад, «Israel supports Ukraine» у соціальній мережі Facebook. Станом на березень 2015 року кількість учасників групи сягнула 7 тисяч 300 осіб, серед яких переважно громадяни Ізраїлю, України та Російської Федерації. В описі групи зазначено, що вона «є ініціатором, організатором і учасником низки акцій на підтримку України» [6]. Характер цих акцій досить різноманітний, від мітингів на підтримку певних політичних або військових сил в Україні, які проводять в Тель-Авіві чи інших містах Ізраїля, до надання безпосередньої гуманітарної допомоги внутрішньо переміщеним особам в окремих містах України, що стає можливим за умови координації ізраїльтян-донорів з українськими волонтерами. Отже, у діяльності наведеної групи наявні такі ознаки міжнародної неурядової організації, як участь громадян двох і більше країн, а також активність на території іншої країни, хоча електронне утворення у мережі Facebook не має офіційної реєстрації згідно з вимогами українського чи ізраїльського законодавства щодо діяльності неурядових організацій.

У цьому зв'язку вкрай актуальним стає питання про трансформацію всієї системи державних органів, як й інститутів громадянського суспільства, у бік спрощення реєстрації, звітності та координації роботи. Тут постає проблема нових викликів і загроз державній безпеці, пов'язана з наявною прогалиною в правовій сфері. На думку експерта Національного інституту проблем міжнародної безпеки О. А. Корнієвського, «в українському законодавстві відсутні нормативні положення, які визначали б, відповідно до норм міжнародного права, правову формулу взаємин неформальних міжнародних та національних мереж громадських ініціатив» [7, с. 154]. Отже, маємо необхідність реформування правової системи.

З появою нових медіа відійшла в минуле необхідність письмово звертатись до певних органів, а звітність прийняла форму фото- та відеоматеріалів у соціальних мережах. Саме таким чином наразі звітують спонсорам українські волонтери, що працюють з вимушеними переселенцями, арміяцями чи іншими людьми, яким потрібна допомога – вони розміщують фотозвіт на своїх сторінках або в профільних групах здебільшого у мережі Facebook, який підтверджує факт передачі товарів або надання послуг.

Окрім аспектів, пов'язаних із реєстрацією та звітністю організацій, бурхливий розвиток електронного медіапростору зробив простим і майже миттєвим доступ до спілкування з відомими людьми, у тому числі високопосадовцями. Це виключило потребу подавати завчасне прохання про зустріч із, наприклад, чиновниками, а потім сидіти в чергах під кабінетами. Зараз достатньо написати повідомлення у соціальній мережі, щоб керівника будь-якого рівня ввести в курс свого питання, у кращому випадку й отримати відповідь тим самим електронним способом. Можливість прямого спілкування з топ-менеджментом вбачається важливим інструментом на шляху розвитку українського громадянського суспільства, оскільки це спрощує обмін інформацією на всіх рівнях, від окремих громадян до організацій державного масштабу.

Зазначимо, що існування віртуального громадянського суспільства не заперечує історично сформованих принципів громадянського суспільства та не підміняє його цілі та функції. Серед традиційних функцій громадянського суспільства залишаються захист прав і свобод громадян від надмірного втручання держави, висунення пропозицій та вимог державі, контроль над державою та її органами тощо. Але в умовах розвитку сучасних комунікативних засобів саме електронне громадянське

суспільство стає ядром і основним чинником становлення громадянського суспільства як в Україні, так і в багатьох країнах світу.

За основними ознаками електронне громадянське суспільство дуже подібне до традиційного. Відмінність полягає в принципах функціонування. Якщо основними акторами громадянського суспільства виступають незалежні громадяни і різні об'єднання громадян, то акторами електронного громадянського суспільства є інтернет-користувачі та мережеві об'єднання. Звичайно, лише мала частина цих співтовариств цікавиться політикою або включена в політичне життя. Однак інтернет-комунікація стає тим самим способом, за допомогою якого активісти електронного громадянського суспільства значно прискорюють його формування в поставторитарних державах, пов'язуючи користувачів один з одним, формуючи мережеві структури. Це дозволяє встановлювати інтерактивний зв'язок користувачів і їх мережевих об'єднань між собою і з інститутами влади. Інтернет не тільки сприяє встановленню більш надійних і постійних контактів між традиційними акторами громадянського суспільства, а й формує актив громадянського суспільства. Елементи електронного громадянського суспільства починають все більшою мірою визначати політичне життя.

На думку дослідниці К. Трими, «Інтернет стає комунікативним майданчиком, де політика, всупереч опору правлячої еліти, через активізацію громадянського суспільства набуває децентралізованої мережевої форми, тобто ієрархічні форми взаємодії влади і суспільства доповнюються неієрархічними, а сфера взаємодії держави і громадянського суспільства демократизується, наповнюється елементами партиципаторної і прямої демократії. Це дуже важливо з точки зору прямої реалізації прямої функції громадянського суспільства – контролю над владою» [8, с. 177].

На нашу думку, в Україні лише розпочинається, але проходить дуже динамічно процес формування електронного громадянського суспільства, тому український сценарій має декілька специфічних рис. По-перше, відбувається самостійна, без участі влади чи її структур, у певному сенсі стихійна координація громадян. По-друге, така координація все частіше здійснюється в кіберпросторі, здебільшого за допомогою соціальної мережі Facebook, що свідчить про формування нового типу об'єднань громадян – електронних організацій, які часто не оформлюються на папері за встановленими правилами, але мають ознаки громадських організацій. По-третє, кількість учасників активних громадських рухів є рекордною для нашої країни: наприклад, чисельність волонтерів лише в трьох основних профільних групах у мережі Facebook складає приблизно 15 тисяч осіб на березень 2015 року. По-четверте, діяльність кожної групи або окремих активістів не обмежується географією міста чи регіону проживання. Уже згадуваний нами волонтерський рух охопив усю країну, незнайомі між собою активісти зустрічаються та спілкуються у віртуальному просторі, координуючи реальні дії, спрямовані на допомогу нужденним у будь-якому населеному пункті.

Зазначимо, що донедавна акції з відстоювання інтересів певних груп населення носили ситуативний характер, тобто проводилися час від часу та в спонтанному складі. Після «революції гідності» 2013-2014 років в українському суспільстві склалися передумови для систематичних дій, спрямованих на взаємодію структурних елементів, які виражають волю або запит конкретної соціальної групи, з державними інституціями. Свідомством цього є проведення консультацій з ключовими акторами громади перед прийняттям законів з боку української влади, формування формальних і, що важливіше, неформальних норм комунікації представників громадянського суспільства з силовими структурами — міліцією та спецслужбами, арміями. Прикладом неформальних норм взаємодії громадської організації з військовими можна

назвати інтенсивну співпрацю зареєстрованого як громадська організація «Нового Маріуполя» з добровольчими батальйонами та регулярними військами в зоні проведення АТО.

На нашу думку, стрімке зростання волонтерської активності є свідченням напрочуд швидкого та бурхливого етапу розвитку громадянського суспільства як в окремо взятому місті Маріуполі, так і в масштабах усієї країни. Це явище має певні характерні риси, серед яких спрямування процесу об'єднання та формулювання запиту в класичному для політології напрямку – від окремих осіб до рівня державних інституцій, певна ситуативність об'єднань, відсутність географічних обмежень волонтерського руху всередині України, рекордна кількість самих волонтерів та координація у віртуальному просторі, що є свідченням розвитку мережевих організацій нового типу – електронних організацій.

Інший аспект формування громадянського суспільства в Україні стосується оформлення його інститутів. У класичній політичній науці інститутами громадянського суспільства вважаються офіційні організації, фонди та подібні структури, які об'єднує формалізація їхніх дій. На даний момент стрімко розвиваються так звані нетрадиційні організації – електронні. Через відсутність звичної реєстрації згідно з нормами українського законодавства такі інституції не мають юридичних прав традиційної недержавної організації, відтак у рамках традиційного права не можуть вважатися суб'єктами політичного процесу. Утім де-факто електронні організації виявляються набагато ефективнішими за традиційні, оскільки мають низку переваг у своїй діяльності, найголовнішими з яких є оперативність і відсутність кордонів для взаємодії.

Формування громадянського суспільства в Україні співпало з бурхливим розвитком саме електронних організацій, до якого правова система нашої держави виявилася не готовою. Тому маємо визнати, що сучасні особливості становлення української нації в політичному сенсі цього слова потребують негайного реформування правових норм з урахуванням нових викликів, що їх ставить розвиток кіберпростору.

Підсумовуючи, зазначимо, що поняття громадянського суспільства є досить багатовимірним. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій призвів до виникнення таких понять, як кіберкомунікація та поява електронного громадянського суспільства, формування якого наразі триває. Однак поява нових факторів життєдіяльності сучасного суспільства досить різко знецінює ті підходи до громадських структур, які існують для пояснення їх сутності, що вимагає пошуку нових пояснень та моделей функціонування громадянських структур сьогодення.

Уже сьогодні можна говорити про дедалі зростаючу роль як кіберпростору в цілому, так і електронних організацій, за посередництва яких відбувається пряма взаємодія громадян із владою, що є характерною рисою політичного процесу в демократичній країні. Феномен сучасних електронних спільнот полягає в тому, що частина з них може вважатися міжнародними неурядовими організаціями за ознаками географії діяльності та громадянства учасників навіть за відсутності офіційної реєстрації відповідно до вимог існуючого законодавства. Крім того, одна електронна організація здатна виконувати функції кількох традиційних утворень, разом узятих, як на національному, так і на міжнародному рівнях. Є всі передумови вважати, що й надалі важливість електронної взаємодії в усіх сферах суспільного життя зростатиме в геометричній прогресії, що тягне за собою необхідність перегляду нині існуючої в Україні правової системи в бік регуляції активності у віртуальному просторі замість бюрократичних процедур, пов'язаних із діяльністю традиційних громадських організацій.

Список використаної літератури

1. Оруджев Р. Электронное гражданское общество. Что значит оно для людей в Азербайджане и других странах мира? [Электронный ресурс] / Р. Оруджев. – Режим доступа : <http://goo.gl/jVuvc2>
2. Zubko D. Participation of Civil Society Organizations in E-governance and E-democracy Development in Ukraine [Электронный ресурс] / D. Zubko. – Режим доступа : <http://goo.gl/xamj7E>
3. Pronckute S. Civil Society for a Participatory Democracy [Електронний ресурс] / S. Pronckute. – Режим доступу : <http://goo.gl/E5E5vT>
4. Гражданское общество в современной Украине : специфика становления, тенденции развития / под общ. ред. Ф. М. Рудича. – К. : Парламентское издание, 2006. – 412 с.
5. Всеукраинская Волонтерская Линия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://goo.gl/rtgt3x>
6. Israel supports Ukraine [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://goo.gl/2GJUDK>
7. Корнієвський О. А. Мережеві громадські ініціативи та їх вплив на стан національної безпеки в контексті становлення глобального громадянського суспільства / О. А. Корнієвський // Стратегічна панорама. – 2010. – № 1. – С. 153–159.
8. Мухіна М. О. Концептуальні підходи до визначення поняття громадянського суспільства / М. О. Мухіна, К. А. Трима // Молодий вчений. – 2015. - № 2 (17). – С. 176 – 179.

Стаття надійшла до редакції 18.03.2015

M. Mukhina

ELECTRONIC ORGANIZATIONS AS A NEW FORM OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN THE FORMATION OF CIVIL SOCIETY IN UKRAINE

The article deals with the problem of civil society in modern Ukraine after appearing a new form of non-governmental organizations. The peculiarities of forming Ukrainian civil society as well as its activities in the cyberspace are investigated in the present article. Particular attention is paid to the process of formation of the new structure — E-civil society (electronic civil society). The development of communication technologies results in the emergence of concepts such as electronic, so called cybercommunication, and E-civil society that is currently forming. Some examples of the electronic non-governmental organizations are given in the article. The growing role of cyberspace and electronic organizations becoming the important tools for direct communication with public authorities is highlighted in the present research. The phenomenon of modern electronic organizations is that some of them can be considered international non-governmental organizations on the basis of geography and citizenship of their participants even in case of the absence of official registration in accordance with the requirements of existing legislation. In addition, one electronic organization is able to act instead of several traditional structures, both at national and international levels. The further importance of electronic interaction in all spheres of public life is considered to grow exponentially. This leads to the need of reviewing existing Ukraine's legal system toward regulating the activity in cyberspace instead of bureaucracy associated with traditional NGOs activities.

Key words: *civil society, electronic civil society, internet, cybercommunication, non-governmental organization.*

РЕЦЕНЗЕНТИ: *Лисак В.Ф., д.і.н, проф.; Зеленько Г.І., д.політ.н, проф.*